

Konferencijos
TRAKŲ ISTORINIS NACIONALINIS PARKAS –
UNESCO PASAULIO PAVELDO SĄRAŠUOSE:
POREIKIS IR GALIMYBĖS,
vykusios Trakų Salos pilyje 2003 m.
balandžio 3–4 d.,
REZOLIUCIJA

Trakų istorinis nacionalinis parkas (8,2 tūkst. ha teritorija) yra unikalus kultūros ir gamtos vertybių sankaupos arealas, išsiskiriantis darnią jų simbioze, tautos istorijos metraštis bei valstybingumo reprezentacinė teritorija. Trakų apylinkėse gyventa nuo akmens amžiaus, versiasi medžiokle, gyvulininkyste, žemdirbyste, gintasi nuo agresyvių kaimynų. Nuo pirmųjų tės bendruomenės laikų čia liko mitologinių bei pagonybės sakralinių ir senovės gyvenviečių vietų, pilkapių ir piliakalnių. Viduramžiais Trakų žemė tapo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gynybos ir administravimo centru. Čia ryškiausiai kūrimosi, klestėjimo, gynybos, griūties ir žemdirbystės kultūros pėdsakus paliko galinga viduramžių Europos valstybė – Lietuva. Senuosiuose Trakuose, valdant Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Gediminui, pastatyta pirmoji mūrinė pilis, kurioje rezidavo valdovas. Šioje pilyje gimė ir augo Kęstučio sūnus, žymiausias Lietuvos valdovas Vytautas Didysis. Padažnęjus Kryžiuočių ordino antpuoliams buvo pastatytos Naujųjų Trakų Pusiasalio ir Salos pilys. Ginant Lietuvos valstybę nuo Rytų ir Vakarų užkariautojų, Trakų apylinkėse XIV–XVI amžiais suformuota kelių žiedų gynybinė sistema. Trakų apylinkių kraštovaizdis viduramžiais tapo tarsi sąmoningai išpuoselėtas agroparkas. Vytauto Didžiojo laikais Trakų apylinkėse įsikūrė rusai, vokiečiai, totoriai ir karaimai, kiek vėliau, po Lietuvos–Lenkijos valstybės padalijimo, padaugėjo lenkų, baltarusių, žydų, kurie paliko savitus tautinių mažumų pėdsakus. Vietos gyventojai išsaugojo savo dvasinės kultūros ištakas – gimtąją kalbą, tautinę savimone, vietinės aplinkos tvarkymo tradicijas. Savus pėdsakus kraštovaizdyje ir istoriškai susiklosčiusio kultūros paveldo struktūroje paliko sovietmetis, todėl nėra lengva nuspręsti, ką iš šio įvairiarūšio ir įvairiareikšmio paveldo atrinkti ir saugoti kaip tautos kultūros metraštį, kaip nacionalinės saviraiškos išteklius, kaip tarptautinį saugotiną turą.

1948 metais Trakuose įkurtas kraštotyros muziejus, kuris ėmė kaupti kilnojamąjį kultūros paveldą ir šiandien yra tapęs vienu didžiausių valstybinių istorijos muziejų. 1960 metais Trakų apylinkės paskelbtos landšaftiniu draustiniu, o 1969 metais – Trakų miestas tarp ežerų

paskelbtas kultūros paminklu. 1991 metais Lietuva tapo trečiąja po JAV ir Kanados pasaulio valstybe, kuri savo valstybės ir kultūros lopšį nutarė saugoti istorinio nacionalinio parko statusu. Tai pirmasis tokio tipo nacionalinis parkas Lietuvoje. Nors Trakų istorinis nacionalinis parkas įsteigtas unikaliaje gamtinėje ir išskirtinio valstybingumo teritorijoje, tačiau šios teritorijos kultūrinė ir visuomeninė reikšmė kompleksiskai nėra įvertinta nei nacionaliniu, nei tarptautiniu lygiu. Atsižvelgiant į 1992 metais Lietuvos pasirašytą Pasaulinio kultūros ir gamtos paveldo globos konvenciją, kurioje įteisinamas Pasaulinio paveldo sąrašas ir jo skelbimo tvarka, taip pat į Europos naujosios kultūros politikos nuostatas ir į integruotos paveldosaugos plėtros aktualijas, nužymėtas Europos Komisijos subalansuotos plėtros įstatymu (2000), Stokholmo kultūros veiksmų planu (1998) bei Briuselio (1969), Grenados (1985), Oslo (2000), Portorožo (2001) Europos ministrų, atsakingų už kultūros paveldą, konferencijų rezoliucijose, reikalaujančiose paveldą suprasti kaip sisteminių darinių, kuriame atskiri kultūros ir gamtos objektai negali būti išsaugoti be ryšio vienas su kitu ir juos supančios aplinkos ir skatinančiose kuo skubiau pereiti nuo atskirų paminklų prie paveldo teritorijų apsaugos, Trakų istorinio nacionalinio parko kultūros ir gamtos paveldas vertinamas kaip kompleksinė kraštovaizdžio vertybių sistema.

Parko sukultūrinto kraštovaizdžio bendroji kokybė nustatyta tokiais keturiais esminiais kultūrinių kraštovaizdžių identifikavimo požymiais, kaip ergonominis patogumas, ekologinis tvarumas, estetiškas patrauklumas bei semantinis įprasminimas ir įvertinta pagal Pasaulio paveldo centro priimtas kategorijas kultūrinių kraštovaizdžių nominacijai į Pasaulio paveldo sąrašą. Pažymėtina, kad Trakų istorinio nacionalinio parko kraštovaizdis tenkina ne vieną, bet daugumą kriterijų, skirtų ne tik kultūrinių kraštovaizdžių, bet ir paminklų, statinių kompleksų bei gamtinių vertybių nominacijai į Pasaulio paveldo sąrašą:

- *Jis yra unikalus eksponatas, liudijantis genialų žmogaus kūrybinį gebėjimą panaudoti gamtines sąlygas valstybės savignynei ir saviraiškai (pilių ir miesto gynybinių įtvirtinimų sistema).*

- *Jis yra išskirtinis pavyzdys geomorfologinių procesų, liudijančių unikalų teritorijos orografinės ir hidrologinės įvairovės sanklodą. Trakų ežerynas, ypač jo šiaurinė dalis, yra retas ir detaliais tyrimais pagrįstas morfostruktūros ir geomorfologinio paveldimumo pavyzdys. Žemiau jūros lygio tysantis gilus palaidotas slėnis bei artimos krypties 40–50 m amplitudės žemės plutos tektoninis lūžis iš esmės buvo esminiai veiksniai, lėmę tiek ledyno tirpimo eigą, gūbrio susidarymą, ledo išgulėtus guolius, tiek ir ežeryno šiaurinių šlaitų ryškumą bei orientaciją, jo vandens hidraulinių ryšių su netoliese prasidedančiomis Bražuolės upelio ištaikomis.*

- *Jo vandens išteklių hidrologiniai-hidrogeologiniai ryšiai, kuriuos labai nulėmė geologiniai ir fiziniai-geografiniai vietovės ypatumai, turi didelę reikšmę viso kraštovaizdžio bei kultūrinio-gamtinio komplekso stabilumui.*

- *Jo teritorijoje, nepaisant tankaus apgyvendinimo ir intensyvaus lankymo, išliko gana natūrali ir įvairi gamta su europinės svarbos buveinėmis bei europinės svarbos floros ir faunos rūšimis. Čia randamos Lietuvoje išnykusios bei anksčiau nerastos (tai yra Lietuvai naujos) grybų, kerpių, samanų ir vabzdžių rūšys, taip pat Lietuvoje retos bei saugomos au-*

galų ir gyvūnų rūšys, kurios nyksta ir yra saugomos daugelyje Europos valstybių. Parko teritorijoje dėl natūralios gamtos ir tikslingos žmogaus veiklos sąveikos susiformavo unikalūs gamtiniai ir kultūriniai objektai.

- Jis yra tiesiogiai ir akivaizdžiai susijęs su politiniais Lietuvos valstybės įvykiais, gynybinės viduramžių architektūros tradicijomis, tautinių mažumų – totorių, karaimų, žydų, sentikių, stačiatikių – kultūrine raiška, pasaulietinio ir bažnytinio meno, literatūros ir kraštovaizdžio architektūros kūriniais, turinčiais išskirtinę tarptautinę reikšmę.

- Jis yra išskirtinis tautinių mažumų gyvenamųjų ir kulto pastatų tipų, profesionaliosios dvarų, kulto ir municipalinių pastatų architektūros ir fortifikacinių ansamblių pavyzdys, iliustruojantis reikšmingus Lietuvoje gyvenusių tautų kultūros ir Lietuvos valstybės istorinius etapus.

- Jis turi ryškių asociatyvinio kultūrinio kraštovaizdžio požymių – glaudžių dvasinių, meninių, religinių, memorialinių sąsajų su istorine praeitimi ir iškilų istorinių personalijų, tokių kaip Lietuvos didieji kunigaikščiai Kęstutis, Vytautas, Žygimantas Kęstutaitis, Kazimieras, Žygimantas Senasis, Žygimantas Augustas, grafai Tiškevičiai, kunigaikščiai Radvilos, didikai Sapiegos, Oginskiai, Goštautai, Sienos (Italija) universiteto rektorius, Vilniaus vyskupas Motiejus Trakiškis, mąstytojai ir filosofai Izaokas Trakietis, poetas ir gydytojas Ezra Harofezas, gyvenimu.

- Jame yra išlikusios išskirtinės reikšmės tradicinio žemės naudojimo ir apgyvendinimo reliktinės teritorijos, tokios kaip Senujų Trakų, Varnikėlių, Serapiniškių ir Daniliškių rėžiniai kaimai, Totoriškių ir Buklų kupstiniai kaimai, Kariotiškių palivarkas, priskirtinos organiškaai susiklosčiusių kultūrinių kraštovaizdžių kategorijai ir kurioms, keičiantis žemėvaldos bei žemėnaudos formoms, iškyla sunykimo grėsmė.

- Jame yra išskirtinės vertės tikslingai suformuoto kultūrinio kraštovaizdžio pavyzdinės teritorijos – Užutrakio dvaro sodyba su E. F. Andre projektuotu parku, Bernardinų vienuolyno sodo ir parko liekanos bei Dominikonų vienuolyno bei parko kompleksas.

Trakų istorinis nacionalinis parkas išsiskiria unikaliu kultūros ir gamtos paveldo vertybių kompleksu, aukštos ergonominės, ekologinės, estetinės ir semantinės kokybės organiškaai susiklosčiusiu, tikslingai suformuotu ir asociatyviu kultūriniu kraštovaizdžiu, liudijančiu darnaus žmogaus ir gamtos sambūvio istoriją ir tautos išmintingą sugebėjimą rūpestingai pritaikyti unikalią gamtinę aplinką valstybės savignybei ir reprezentacijai. Atsižvelgiant į kraštovaizdžio išskirtinę kompleksinę vertę Trakų istorinis nacionalinis parkas galėtų būti nominuojamas į *Pasaulio paveldo mišriųjų vertybių sąrašą*. Lietuvos nuolatinės atstovybės prie UNESCO ambasadorė, nuolatinė atstovė Ina Marčiulionytė informavo, kad Trakų istorinio nacionalinio parko nominacija numatoma 2005 metais. Tam būtina iki 2003 m. rugpjūčio 1 dienos Lietuvos nuolatinėi atstovybei prie UNESCO pateikti Lietuvos pasiūlymų dėl Trakų istorinio nacionalinio parko sąrašą (Tentiv list). Pasaulio paveldo komitetui jis turi būti pateiktas iki 2003 m. spalio 15 d. Atsižvelgdami į tai:

- *Prašome Kultūros ministeriją pritariti Trakų istorinio nacionalinio parko įrašymui į Pasaulio paveldo mišriųjų vertybių sąrašą, įsakymu patvirtinti darbo grupę ir pavesti jai*

mustatytais terminais parengti Trakų istorinio nacionalinio parko teikimą Pasaulio paveldo komitetui ir skirti tam reikiamą finansavimą.

Konferencijos vardu:

Elektrėnų savivaldybės meras

Kęstutis Vaitukaitis

Trakų savivaldybės administratorius

Kęstutis Ramanauskas

Trakų istorinio nacionalinio parko direktorius

Gintaras Abaravičius

Trakų istorijos muziejaus direktorius

Virginijus Poviliūnas

Resolution

OF THE CONFERENCE "THE TRAKAI HISTORICAL NATIONAL PARK – ON THE UNESCO WORLD HERITAGE LISTS – THE NEED AND OPPORTUNITIES", held in the trakai insular castle
On april 3–4, 2003

The Trakai National Park (the territory covering 8,200 ha) is a unique area of the accumulation of cultural and natural values, distinguished by their harmonious symbiosis, the annals of national history, and the representative territory of statehood. The environs of Trakai are known to be inhabited from the Stone Age, where inhabitants were engaged in hunting, stockbreeding and agriculture defended from the aggressive neighbours. From the primitive communal system, the mythological as well as pagan sacral and ancient sites of settlements, burial mounds and mounds have survived here. In the Middle Ages, the land of Trakai became the defense and administration centre of the Grand Duchy of Lithuania. Here the powerful European State – Lithuania left the most significant traces of formation, flourishing, defense, collapse and agriculture. In the Old Trakai, under the rule of the Grand Duke

of Lithuania Gediminas, the first brick castle that was the place of residence of the ruler was built. In this castle, Vytautas the Great, the most conspicuous ruler of Lithuania, a son of Kęstutis, was born and brought up. With the attacks of the Crusader Order becoming more frequent, the New Trakai Peninsular and Insular Castles were built. In defending the State of Lithuania from the Eastern and Western conquerors, the defense system of several picks was formed in the environs of Trakai in the 14th–16th centuries. In the Middle Ages, the landscape of the Trakai environs became as if the consciously cherished agropark. In the times of Vytautas the Great, in the environs of Trakai, the Russians, Germans, Tartars and Karaites set up, some time later, after the Partition of the State of Lithuania – Poland, the Poles, Byelorussians, and Jews increased in number, leaving the specific traces of national minorities. The local population preserved the sources of their spiritual culture – the native language, national self-consciousness, and local environmental management traditions. The Soviet period left its own traces in the landscape and the historically formed cultural heritage structure, therefore it is not easy to decide what is to be selected from this multifarious and many-sided heritage and protected as the national cultural annals, as the resources of national self-expression, as the international property to be preserved.

In 1948, the Local Lore Museum that started accumulating the movable cultural heritage was established, and today it has become one of the biggest State historical museums. In 1960, the environs of Trakai were declared the landscape preserve, and in 1969, the town of Trakai in-between the lakes was declared the cultural monument. In 1991, Lithuania became the third State in the world after the USA and Canada that decided to preserve its State and cultural cradle in the form of the status of the historical national park. This is the first national park of such a type in Lithuania. Even though the Trakai Historical National Park was established in the unique national and exclusive State territory, however, the cultural and public importance of this territory was not evaluated comprehensively both at national and international level. Taking into account the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and National Heritage that was signed in 1992 by Lithuania, which enforces the World Heritage List and the procedure of its declaration, as well as the European New European new cultural policy provisions and the urgent issues concerning the integrated development of heritage protection, earmarked by the European Commission Law on Balanced Development (2000), the Stockholm Culture Action Plan (1998), in the resolutions of the conferences in Brussels (1969), Grenada (1985), Oslo (2000), Portorozh (2001) by the European Ministers, responsible for cultural heritage, requiring to understand heritage as a system formation, where separate cultural and natural objects cannot be preserved without the relationship with each other and the surrounding environment, and encouraging to pass over as soon as possible from the protection of separate monuments to the protection of heritage territories, the cultural and natural heritage of the Trakai Historical National Park is evaluated as a comprehensive system of landscape values.

The general quality of the cultured landscape is determined by the following four essential signs of landscape identification: ergonomic convenience, ecological durability, aesthetic attractiveness and semantic sensibility, and is evaluated according to the categories ac-

cepted by the World Heritage Centre for nomination of the cultural landscapes to the World Heritage List. It is notable that the landscape of the Trakai Historical National Park satisfies not one, but most of the criteria, intended for the nomination to the World Heritage List not only of cultural landscapes, but also complexes of monuments, structures and natural values:

- It is a unique exhibit, witnessing the human creative ability of genius to make use of natural conditions for self–defense of the State and self–expression (a system of castles and town defensive fortifications).

- It is an exceptional example of geomorphologic processes, witnessing the unique structure of airgraphic and hydrologic variety of the territory. The Trakai system of lakes, especially its northern part, is a rare example of morphostructural and geomorphologic hereditability, based on detailed research. The buried deep valley lying below the sea level and the tectonic break of the earth–crust of the close direction of 40–50 m in amplitude, in fact, were the essential factors that predetermined the course of ice melting, crest formation, ice laid beds, as well as the distinctness and orientation of the northern slopes of the system of lakes, the hydraulic link of its waters with the nearby starting sources of the Bražuolė rivulet.

- The hydrologic–hydrogeologic links of its water resources, to a greater part predetermined by geologic and physical–geographic peculiarities of the locality, are of special importance to the stability of landscape and cultural–natural complex.

- In its territory, in spite that it is densely populated and intensively visited, the sufficiently natural and varied nature, with the habitats of European importance and flora and fauna species of European importance, survived. Here are found fungi, lichen, moss and insect species that vanished in Lithuania and previously were not found (i.e. new for Lithuania), as well as species of plants and animals, rare and protected in Lithuania, that are vanishing and are protected in many European states. In the park territory, due to the interaction of nature and the targeted human activity, the unique natural and cultural objects have been formed.

- It is directly and evidently related with the political events of the State of Lithuania, the medieval defensive architecture traditions, the cultural distinctness of national minorities – the Tartars, Karaites, Jews, Old–Believers, Orthodoxes, secular and ecclesiastical art, literature and landscape architecture works, having exclusive international importance.

- It is an exclusive example of types of dwelling houses and religious buildings of national minorities, professional architecture of manors, religious and municipal buildings and fortification ensembles, illustrating the important cultural stages of nations inhabiting Lithuania and historical stages of the State of Lithuania.

- It has distinct signs of the associative cultural landscape – close spiritual, artistic, religious, and memorial links with the historic past and with the life of the conspicuous historic personalities, such as the Grand Dukes of Lithuania Kęstutis, Vytautas, Žygimantas Kęstutaitis, Kazimieras, Žygimantas the Old, Žygimantas Augustas, the counts Tiškevičiai, the dukes Radvilos, the noblemen Sapiegos, Oginskiai, Goštautai, the Siena (Italy) University Rector, Vilnius Bishop Motiejus Trakiškis, the thinkers and philosophers Izaokas Trakietis, the poet and doctor Ezra Harofez.

● Here the relict territories of traditional land use and population of exclusive importance have survived, like Senieji Trakai, Varnikėlių, Serpiniškių and Daniliškių strip villages, Totoriškių and Buklų hummock villages, Kariotiškių palivarkas, which are attributed to the category of organically formed cultural landscapes and which, with the forms of land management and land use changing, face a threat of decay.

● It possesses the model territories of purposefully formed cultural landscape of exclusive value – the Užutraktis manor farmstead with the park, designed by E.F. Andre, the remnants of the garden and park of the Bernardine Monastery, and the Dominican Monastery and park complex.

The Trakai Historical National Park is distinguished by the unique complex of cultural and natural heritage, the organically and purposefully formed and associative landscape of high ergonomic, aesthetic and semantic quality, witnessing the history of harmonious coexistence of man and nature, as well as the wise ability of the nation to carefully adapt the unique natural environment to the self-defense of the State and its representation. Taking into consideration the exclusive comprehensive value of landscape, the Trakai Historical National Park could be nominated to the *World Heritage List of Mixed Properties*. Ina Marčiulionytė, the standing representative, the Ambassador of the Lithuanian Permanent Representation at the UNESCO, informed that the nomination of the Trakai Historical National Park is foreseen in 2005. For this purpose, it is necessary to submit a tentative list of proposals from Lithuania to the Lithuanian Permanent Representation at the UNESCO until August 1, 2003, including here the Trakai Historical National Park, which should be submitted to the World Heritage Committee until October 15, 2003. Taking into account the above-said:

● We ask the Ministry of Culture to approve the inscription of the Trakai Historical National Park in World Heritage List of Mixed Properties, to approve by an order a working group and delegate it with a task of preparing within the established terms the submission of the Trakai Historical National Park to the World Heritage Committee and allocate funds, necessary for this purpose.

On behalf of the Conference:

Kęstutis Vaitukaitis,
Mayor of the Elektrėnai Municipality

Kęstutis Ramanauskas,
Director of the Trakai Municipality Administration

Gintaras Abaravičius,
Director of the Trakai Historical National Park

Virginijus Poviliūnas,
Director of Trakai History Museum